

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	
Title of Article	Investigation of Biophilic Design Traces in Darende - Balaban Traditional Settlement Texture		
Corresponding Author	Tuba Nur OLGUN Firat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, tnbaz@firat.edu.tr		
Received Date	15.08.2021		
Accepted Date	14.09.2021		
Doi Number	https://doi.org/10.35674/kent.983117		
Author / Authors	Nihal Arda AKYILDIZ Tuba Nur OLGUN	ORCID: 0000-0003-1948-188X ORCID: 0000-0001-5654-0020	
How to Cite	Akyıldız, A. N., & Olgun, T. N., (2021). Darende - Balaban Geleneksel Yerleşim Dokusunda Biyofilik Tasarım İzlerinin İrdelenmesi, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 3, Pages, 560-577.		

Darende - Balaban Geleneksel Yerleşim Dokusunda Biyofilik Tasarım İzlerinin İrdelenmesi

Nihal Arda AKYILDIZ¹
Tuba Nur OLGUN²

ABSTRACT:

Biophilic design is a new, versatile and rich approach that has been taken up by many disciplines. One of these disciplines is architecture and it deals with the shaping of spatial demands of the closeness created by the innate instinctive/emotional bond that people feel towards nature and the living things in nature. Biophilic design, which is also a reference to studies on ecology and sustainability, has a design approach that allows the continuation of the beneficial effects of nature in the field of architecture by making use of the human-nature interaction in the built environments. The concept of biophilic design, which has become more important in the process of building design and implementation, not only covers modern architectural structures of cities; it also has the capacity to shape traditional structures and the settlement patterns they create. The creation of traditional textures with reference to climate, topography and environmental values actually provides some advantages in creating and maintaining a biophilic design approach in these regions. However, it is observed that in some traditional settlements, the traces of this approach can be conserved, while in others it is largely ignored and disappeared. In this context, the aim of the study is to emphasize the value and importance of detecting, examining and conserving the traces of biophilic design in traditional settlements in order to draw attention to the problems experienced in maintaining the nature-human interaction and protecting the natural elements for human health and well-being. Within the scope of the study, the traditional settlement of Balaban, which is connected to the Darende district of Malatya province, which has survived to the present day with its many architectural qualities and where the use of mudbrick materials stands out, has been examined. In this sense, the literature on biophilic design and Balaban was examined as a method. Then, in the light

¹ Balıkesir University, Architecture Faculty, Architecture Department, nihalardaa@hotmail.com

² Firat University, Architecture Faculty, Architecture Department, tnbaz@firat.edu.tr

of field studies, traces of biophilic designs that can be detected in the settlement pattern and traditional buildings were revealed and the subject was evaluated in the context of conservation. With the data obtained, the elements that can be a source of inspiration for today's biophilic design approaches have been emphasized and the necessity of conserving traditional settlements has been revealed in this context.

KEYWORDS: Biophilic design, traditional settlements, Darende, Balaban, conservation.

ÖZ:

Biyofilik tasarım, pek çok disiplin tarafından ele alınan yeni, çok yönlü ve zengin bir yaklaşımdır. Bu disiplinlerden biri de mimarlık olup, insanın doğaya ve doğada bulunan canlılara karşı hissettiği doğuştan gelen içgüdüsel/duygusal bağın yarattığı yakınlığın mekânsal talepleri biçimlendirmesiyle ilgilenmektedir. Ekoloji ve sürdürülebilirlik konularıyla ilgili çalışmalara da referans olan biyofilik tasarım, yapı çevrelerde insan-doğa etkileşiminden istifade ederek mimarlık alanında doğanın yararlı etkilerinin sürdürülmesine imkân sağlayan bir tasarım anlayışına sahiptir. Yapı tasarımı ve uygulamaları sürecinde giderek daha önemli hâle gelen biyofilik tasarım anlayışı, yalnızca kentlerin modern mimari yapılarını değil; geleneksel yapılar ve bunların oluşturduğu yerleşim dokularını da şekillendirme kapasitesine sahiptir. Geleneksel dokuların iklim, topografya ve çevresel değerlerin referans alınarak oluşturulması, aslında bu bölgelerde biyofilik tasarım anlayışının yaratılmasında ve sürdürülmesinde bazı avantajlar sağlamaktadır. Ancak bazı geleneksel yerleşim alanlarında bu yaklaşımın izlerinin korunarak günümüze ulaştırılabildiği, bazılarında ise büyük oranda göz ardı edildiği ve yok olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın amacı, doğa-insan etkileşiminin sürdürülmesi, insan sağlığı ve iyiliği için doğal unsurların korunmasına yönelik yaşanan sorunlara dikkati çekmek üzere, geleneksel yerleşim alanlarındaki biyofilik tasarım izlerinin tespitinin, irdelenmesinin ve korunmasının değerini ve önemini vurgulamaktır. Çalışma kapsamında, günümüze birçok mimari niteliğiyle korunarak ulaşabilen ve özellikle kerpiç malzeme kullanımının öne çıktığı, Malatya ilinin Darende ilçesine bağlı olan Balaban geleneksel yerleşimi irdelenmiştir. Bu anlamda yöntem olarak öncelikle biyofilik tasarıma ve Balaban'a dair literatür irdelenmiştir. Ardından alan çalışmalarının da ışığında, yerleşim dokusunda ve geleneksel yapılar özelinde tespit edilebilen biyofilik tasarım izleri ortaya koyulmuş ve konu, koruma bağlamında değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerle, günümüzün biyofilik tasarım yaklaşımları için ilham kaynağı olabilecek unsurlarına vurgu yapılmış ve bu bağlamda geleneksel yerleşimlerin korunmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Biyofilik tasarım, geleneksel yerleşimler, Darende, Balaban, koruma.

GİRİŞ:

İnsanoğlu, doğanın ayrılmaz bir parçası olduğu gibi, var olan şartlara göre evrilip ona adapte olan bir üründür. İnsanın yaşamını sağlıklı bir şekilde yürütmesi, yaşadığı ortamın doğal şartlarıyla da direkt ilişkili olan bir konudur. Bu anlamda doğayla kurulan bağın şekli, sürekli gelişen ve değişen koşullara insanın uyum sağlama yeteneğiyle doğru orantılı olmuştur. İnsan ve doğa ilişkisinde psikolojik, sembolik ve fiziksel bağ olarak üç tür bağdan bahsetmek mümkündür. Bu bağlardan psikolojik olanı, insanın kendini diğer canlılarla aynı oranda doğanın bir parçası olarak görüyor olmasıdır (Schultz, 1979; Şenozan, 2018:6). Bu da insan ve doğa ilişkisinin aynı topluluğun üyeleri olarak ele alındığı ve daha büyük bir ekosistemsel topluluğun elemanları oldukları anlamını taşımaktadır (Bayraktaroğlu, 2014). Bu bağlamda tarihsel süreç içinde insanın doğadaki yeri, onunla olan etkileşimi ve doğadan kopmasıyla birlikte kesintiye uğrayan doğa-yaşam ilişkisi, insanlığın doğal yaşam çevrelerine verdiği zararları daha görünür kılmıştır.

İnsanın doğaya verdiği en büyük zararlardan biri, kontrolsüz olarak oluşturulan yapay yaşama alanlarıdır. Bu durumun düzeltilmesi amacıyla, günümüzde doğa temelli tasarım yaklaşımıyla yeni mimari anlayışlar şekillenmiştir. Bunlar, önceleri doğanın ve kullanılan yapı malzemelerinin sürdürülebilirliğine odaklanmıştır, ancak; süreç içinde bunun yeterli bir çaba olmadığı kanıtlanmıştır. Küresel bazda yaşanan ekolojik doğal çevre sorunları için çözüm arayışlarına ihtiyaç duyulmuş; bu nedenle insanlar tekrar doğaya yönelmiş ve daha sürdürülebilir olan, doğal bir yaşamın inşası için pek çok alanda yeni çalışmalar başlatılmıştır. Buradan hareketle farklı disiplinlerin araştırma konusu haline gelen biyofilik tasarım, Erich Fromm'un ortaya attığı 'biyofili' teriminden (Fromm, 1964:65) ve biyolog Edward Wilson'ın 'biyofili hipotezi'nden ilham alınarak (Kellert and Wilson, 1993:31), Stephen Kellert tarafından geliştirilmiş ve mimarlık literatürüne kazandırılmıştır. Kellert, inşa edilmiş yaşam çevresinde insanın doğayla olan

etkileşiminin sürdürülmesindeki yolları araştırarak, insan sağlığı ve iyiliği için doğal unsurların mimari yaşam çevrelerine/alanlarına getirilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

Çalışma, biyofilik tasarımın mimarlık ile yakından ilişkili olduğuna dikkati çekmeyi ve bu anlamda günümüzde bu tasarım anlayışıyla üretilmesi planlanan yapılar için de faydalı olmayı amaçlamaktadır. Bunun sağlanabilmesi için, doğal malzemelerle ve içinde yer aldıkları coğrafi koşullarla uyumlu olarak tasarlanan geleneksel yapıların, sahip oldukları biyofilik tasarım izlerinin ortaya çıkarılabilmesi hedeflenmektedir. Çalışma kapsamında öncelikle biyofilik tasarım yaklaşımına dair pek çok disiplin içinde yapılan çalışmalar incelenmiştir. Ardından özellikle Anadolu’da, korunarak günümüze ulaşabilmiş olan farklı geleneksel yerleşim dokuları üzerinden biyofilik tasarım izleri aranarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte Anadolu coğrafyasında stratejik konumu ve köklü geçmişiyle öne çıkan Malatya’ya bağlı Darende ilçesinde bulunan Balaban geleneksel yerleşimine odaklanılarak; bu yerleşimdeki biyofilik tasarım izleri detaylı olarak irdelenmiştir. Elde edilen veriler, geleneksel yerleşimlerin biyofilik tasarım açısından sahip oldukları özgün değerleri gözler önüne sererek, korunmalarının gerekliliğine dikkati çekmeyi sağlamıştır. Böylece geleneksel yerleşim dokularının, günümüz biyofilik tasarım anlayışına ve buna yönelik olarak yapılan uygulamalara katkı sağlayabileceği de vurgulanmıştır. Tüm bu çalışmalar için literatür araştırmaları ve yerinde gözlemler, yöntem olarak kullanılmıştır. Bu anlamda başta Darende/Balaban olmak üzere geleneksel yerleşimlerin korunmasına farklı bir bakış açısı ile katkı sağlandığı düşünülmektedir.

1. Geleneksel Yerleşimlerde Biyofilik Tasarım İzlerinin Değerlendirilmesi

Anadolu’da mimarinin kullanımı Neolitik Döneme (yaklaşık olarak MÖ. 11500-6000) uzanan ilk köy yerleşimlerinden bilinmekte olup; inşa tekniğindeki ana malzemenin de kerpiç olduğu belirtilmektedir (Özdoğan, 1996:28). İnsanın yerleşik hayata geçtiği ilk dönemlerden itibaren doğanın sunduğu kerpiç ve ahşap gibi malzemelerin, farklı iklim koşulları, topografik yapı ve yapım teknikleriyle, doğayla uyumlu bir biçimde kullanıldığı da bilinmektedir (Şimşek Tolacı ve Hürmüzlü, 2020:2). Aynı anlayışla, geleneksel yerleşimlerde de doğadan kolay elde edilen/erişilen malzemelerle mimari yapıların inşasının/onarımının yapılmış olması, bu bölgelerin özgün niteliklerini koruyarak günümüze taşınmasında önemli bir rol oynamıştır. Geleneksel dokuların özgün değerlerinin korunmasına dair pek çok yasal çalışmanın da yürütüldüğü bu yerleşimler, gerek doku ölçeğinde; gerekse yapısal açıdan görülen tasarımlarıyla, günümüzün biyofilik tasarım anlayışıyla büyük oranda örtüşmektedir. Bu bağlamda gerekli irdelenmenin yapılabilmesi için, biyofilik tasarım anlayışının yanında geleneksel yerleşimlerin korunarak günümüze taşınmasına dair çalışmaların, ilgili literatürün ve alan çalışmalarının ışığında, genel olarak yapılan incelemelerin de faydalı olacağı düşünülmektedir.

1.1. Biyofilik Tasarımın Tanımı ve Gelişim Süreci

Biyofili kavramı, insanın doğada var olan canlılara karşı doğuştan gelen duygusal yakınlığını ifade etmektedir. Terim; canlı ve yaşam anlamındaki ‘bio’ ile insanın doğal ortama çekim gücünü ifade eden ‘philia’ kelimelerinin anlamlı bütünlüğünden doğmuştur (Kayıhan vd. 2017:11; Beyhan vd., 2018:363; Meydanoğlu vd., 2020:271). Biyofili terimi ilk defa psikolog Erich Fromm tarafından yaşama ve canlılara karşı duyulan güçlü sevgi olarak adlandırılmış (Bayraktaroğlu, 2014:10) ve daha çok, insanlar arası etkileşimin değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Kavram, biyolog Edward Wilson tarafından ‘In Search of Nature (Doğanın Gizli Bahçesi)’ adlı çalışmada farklı bir bakış açısıyla ele alınarak “insanoğlunun diğer canlı organizmalara karşı doğuştan gelen ‘duygusal yakınlığı ve eğilimi’” olarak kabul edilmiştir (Kellert, 1997; Wilson, 1996:165). Bu anlamda kavramı ortaya atan Fromm’dan farklı olarak Wilson’ın biyofili fikri, yaşama ve doğaya karşı duyulan fiziksel, duygusal ve zihinsel yakınlığa yoğunlaşmak olarak ele alınmış ve kavrama yeni bir boyut kazandırılmıştır. Buradan hareketle biyofili, insanın bilinç altındaki bilgiyle hayatını devam ettirmesi ve yaşamsal bağlantılar kurma çabası olarak ele alınmıştır (Çorakçı, 2016:10). Yaşamsal işleyişlere duyulan yakınlık, sağlıklı insan gelişimi için biyolojik kodlar aracılığıyla verilmiş ve bu da insanın zihinsel, psikolojik ve fiziksel sağlığı için önemli bir araç olarak kabul edilmiştir (Kellert ve Wilson, 1993:112).

Biyofilik tasarımın fikir öncülerinin birleştiği temel nokta, evrimsel süreç içerisinde insanın hayatta kalma başarısı - ortak bir duygu olarak- yaşamla kurduğu bağ veya yakınlık hissiyle ilişkili olduğudur (Genç vd., 2018:364). Modern insanın sağlıklı ve canlı bir varoluşu sürdürebilme yeteneği, doğayla olan bağlantısındaki hayati öneme dayalıdır (Browning vd., 2014:6; Kaya ve Arslan Selçuk, 2018:38). Bu anlamda doğal çevrede güneş ışığından direkt istifade ederek, açık ortamlarda mümkün olduğunca canlılarla (bitki ve hayvanlar) teması sağlanmasının insan sağlığı üzerindeki pozitif etkisinden referans olarak biçimlenen biyofilik tasarım anlayışı, her geçen gün şekillenmeye devam

etmektedir. Doğal yaşamla daha fazla temasın; öğrenmeye ve üretkenliğe olan faydaları yanında stresin azalmasında, daha hızlı iyileşmede ve ağrı kesiciler gibi ilaç kullanımının azalmasında da önemli katkıları olduğu, pek çok çalışmada önemli nicel verilerle birlikte ortaya konmuştur (Brown vd., 2013:5566; Ikei vd., 2014:3; Nieuwenhuis vd., 2014:211; Bayraktaroğlu, 2014:35; Genç vd. 2018:364). Bu kapsamda biyofilik tasarım anlayışının pek çok disiplinle aynı anda yakından ilişki kurduğu belirtilebilir.

Ekolojik ve sürdürülebilir tasarımın bir dalı olarak kabul edilen biyofilik tasarım, inşa edilmiş yapısal çevrenin tasarımında biyofili fikrinden referansla; doğal unsurların yapısal çevreye kazandırılması ve doğa-insan ilişkisinin sağlıklı sürdürülmesini esas almaktadır. İnsanın doğaya olan ihtiyacı, ona duyduğu içten yakınlık ve doğaya temas etme isteği, Wilson tarafından pek çok bilimsel çalışmaya konu edilmiştir. Daha sonra birlikte çalıştığı Kellert tarafından tasarım dünyasına ve mimarlık alanına taşınan 'biyofilik tasarım', insan sağlığı ve iyiliği için yaşam çevrelerine doğal unsurların taşınması fikriyle pekiştirilmiş; Kellert ve Wilson'ın 2005'te yayınladığı 'Building for Life' isimli çalışmasıyla da ortaya konmuştur. Bu çalışmanın ardından düşünürler, 2008 yılında daha detaylı bilimsel çalışmalar eşliğinde 'Biophilic Design' kitabını da derlemişlerdir. İlerleyen süreçte bu alana katkı sunan Judith Heerwagen ve Gordon Orians, biyofilik tasarımın doğal çevrelerdeki fiziksel elemanlarını ve mekânsal düzenlemelerini, 'düzen, karmaşa, sığınma, tehlike, gözetleme ve gizem' özellikleriyle sınıflandırdıkları bir çalışma yapmışlardır (Çorakçı, 2016:36; Heerwagen and Orians, 1993:168). Ryan ve Browning tarafından 2014 yılında yapılan çalışmada, bu özellikler artırılarak biyofilik tasarımın on dört temel özelliği, aşağıda belirtilen başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- Doğa manzarasına görsel bağlantı 'visual connection with nature',
- Doğaya görsel olmayan bağlantı 'nonvisual connection with nature',
- Ritmik olmayan duyuşsal uyaranlar 'non-rhythmic sensory stimuli',
- Isı ve hava akımı değişkenliği 'thermal and airflow variability',
- Suyun varlığı 'presence of water',
- Dinamik ve dağınık ışık 'dynamic and diffuse light',
- Doğal sistemlerle bağlantı 'connection with natural systems',
- Biyomorfik form ve örüntüler 'biomorphic forms and patterns',
- Doğa ile malzeme bağlantısı 'material connection with nature',
- Karmaşa ve düzen 'complexity and order',
- Gözetleme 'prospect',
- Sığınma 'refuge',
- Gizem 'mystery',
- Risk ve tehlike 'risk and peril' (Ryan vd., 2014:62-76; Browning vd., 2014:7-11; Genç vd., 2018:366).

Yukarıda ifade edilen özellikler, biyofilik tasarımları genel olarak tanımlayan maddeler olarak değerlendirilebilir. Ancak her yerleşimin ve her yapının; aynı zamanda yapıları oluşturan her elemanın kendine özgü biyofilik niteliklere sahip olabileceğini ifade etmek mümkündür. Bu durumun en önemli örneklerini geleneksel yerleşim dokuları ve bunların içinde bulunan yapılarıdaki detaylar oluşturmaktadır. Bu anlamda geleneksel yerleşimlerin biyofilik tasarım anlayışı açısından ele alınması, özgün pek çok değer ortaya koyulması ve korunabilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

1.2. Geleneksel Yerleşimlerin Nitelikleri ve Biyofilik Tasarım Bağlamında Değerlendirilmesi

Geleneksel yerleşimler, dünyada ve Türkiye’de pek çok örneği bulunan, özgün nitelikleriyle öne çıkan yaşam alanlarıdır. Her coğrafyada farklı şekillerde biçimlenen bu yerleşimlerin örneklerine Anadolu’da da sıkça rastlanmaktadır. Bazıları korunarak günümüze ulaşabilen; bazıları ise kısmen ya da tamamen yitirilmiş olan bu alanların genel özelliklerine bakıldığında;

- Topoğrafik koşullarla uyumlu olarak planlanması,
- Doğal etmenlere (su, toprak, yeşillik vs.) mümkün olduğunca çok yer verilmesi,
- Yapıların konumlarının, birbirlerine ve doku geneline etkileri göz önünde bulundurularak belirlenmesi,
- Dokunun genel biçimlenişinin ve bununla birlikte ulaşım akslarının, toplanma alanlarının ve anıt yapıların, yöreye özgü sosyo-kültürel koşulların etkisinde düzenlenmesi,
- Yapıların doğayla uyumlu, ekonomik ve kolay ulaşılabilir malzemeler kullanılarak inşa edilmesi,
- Çoğunlukla aynı ustanın elinden çıkan yapıların kullanılması ve yapım sistemi bilgisinin usta-çırak ilişkisiyle aktarılması,
- Yapılarda sosyal ve kültürel etmenlerin ortaya çıkardığı detayların görülebilmesi,
- Geçim kaynaklarının doku genelini ve mimari biçimlenişini yoğun olarak etkilemesi gibi nitelikler dikkati çekmektedir (Aklanoğlu, 2009:17; Koca, 2015:32; Gezer, 2013:14).

Yukarıda ifade edilen özellikler, geleneksel yerleşim dokularını eşsiz ve korumaya değer hâle getirmesinin yanı sıra günümüzdeki modern yerleşimlerin mimari anlayışına ilham vermesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda genel olarak incelendiğinde, bu alanların kentsel alanlardan çok kırsal alanlarda olması, çevreyle olan ilişkilerini koruması açısından önemli katkı sağlamıştır. Kırsal alanlardaki geleneksel mimarinin karakteristiğini, coğrafi konum, doğal çevre, iklim, gelenek-görenekler ve üretim-tüketim biçimleri gibi önemli özellikleri belirlemektedir. Özellikle sanayi öncesi Anadolu geleneksel mimarisini belirleyen ‘yaşama ve doğaya uygunluk, iklime uygunluk, yapı malzemelerinin en yakından seçilmesi, gerçekçilik, tutumluluk ve kolaylık’ gibi 10 temel özellik; aslında dünyanın her yerinde geçerli olan geleneksel mimarinin belirleyici nitelikleridir (Bektaş 2001:23; Muşkara, 2017:439). Ayrıca bu dokuları oluşturan mimari yapılar, enerji kaynaklarına olan bağımlılığı azaltmayı ve iklim değişikliklerinden en az etkilenmeyi sağlayacak şekilde planlanmakta; yerel teknikler ile malzeme kullanımıyla da hem yenilenebilir enerjinin yaygınlaşmasını sağlayan, hem de çevreyi korumayı hedefleyen doğa dostu mimari olarak kabul edilmektedir (Tawayna, 2019:2). Söz konusu yerleşim alanlarına ilişkin tasarım kriterlerinin doğal çevreyi referans alarak oluşturulması da bu anlamda tesadüf değildir. Bu dokuların:

- Topoğrafya ve iklim gibi çevresel etmenleri,
- Çevre ile mekân-konut kullanımını temel alan yaşama biçimi gibi kültürel etkenleri,
- Sosyo-ekonomik yapı ve ailenin büyüklüğü gibi sosyal etkenleri ve
- Bireysel yaşam ve benlik algısı gibi bireysel etkenlerinin (Batur ve Öymen Gür, 2005:165; Muşkara, 2017:439) referans alınarak planlanmış olması, potansiyel olarak biyofilik tasarıma daha elverişli mekânsal düzlemler olarak kabul edilmelerini mümkün kılmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de geleneksel yerleşim dokularının korunmasına yönelik olarak yapılan yasal çalışmalar, bu alanların tüm nitelikleriyle, bütüncül olarak gelecek nesillere aktarılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda 1964 tarihli Venedik Tüzüğü’nün 6. maddesinde; “Anıtların korunması, ölçüğü dışına taşmamak koşuluyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır” ifadelerine yer verilmiştir (URL 1). Paris’te 1972 yılında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi’nin 1. maddesinde bulunan tanımlarda ise korunması gereken değerlerden biri olarak; “Yapı toplulukları: Mimari, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları” ifadeleri kullanılmıştır (URL 2). Bunlarla birlikte pek çok yasal çalışma, nitelikli dokular olarak geleneksel yerleşim alanlarının korunmasının gerekliliğiyle ilişkilendirilebilecek maddelere sahiptir. Bu anlamda söz konusu dokuları istisnai kılan özelliklerden biri de kendilerine özgü biyofilik tasarım anlayışına sahip olmalarıdır.

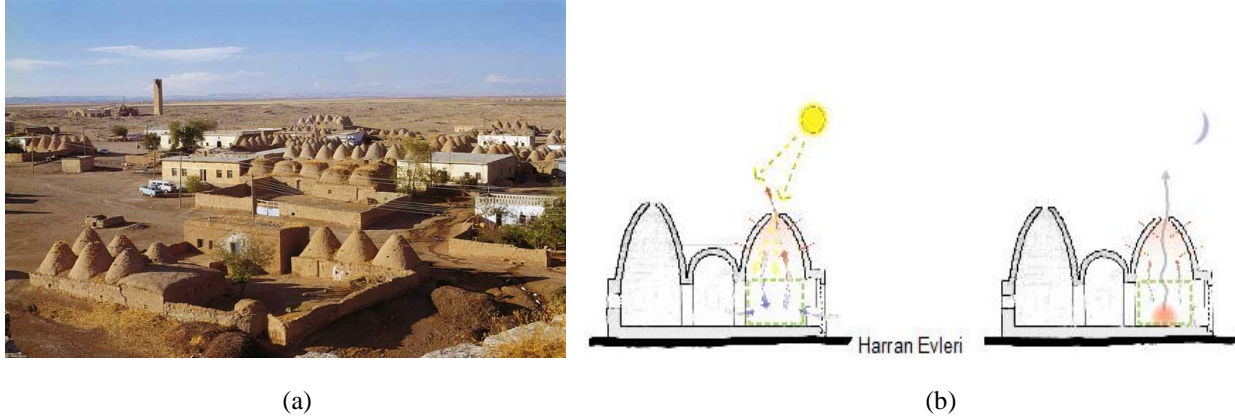
Anadolu'da bulunan ve özgün nitelikleriyle yasal açıdan da korumaya değer olan pek çok yerleşimde, biyofilik tasarım anlayışının izlerine rastlanmaktadır. Bunların başında Safranbolu geleneksel yerleşim dokusunun geldiği belirtilebilir. Biyofilik tasarımın temel özelliklerinden olan doğa manzarasına görsel bağlantı, doğa ile malzeme bağlantısı, karmaşa ve düzen ile gözetleme, sığınma gibi pek çok niteliği sağlayan Safranbolu, bu anlamda örnek olabilecek yerleşimlerden biridir (Şekil 1). Bununla birlikte Konya/Sille geleneksel dokusu da benzer özellikleri sağlamanın yanı sıra suyun varlığıyla da biyofilik tasarım açısından öne çıkmaktadır (Şekil 2). Şanlıurfa/Harran yerleşiminde ise söz konusu tasarım özelliklerinden biyomorfik form ve doğal malzeme ile bağlantı göze çarpmaktadır (Şekil 3). Ayrıca tüm bu yerleşimlerde, temel niteliklere ek olarak doğal üretim kaynaklarının bulunması, toprakla, suyla ya da yeşillikle ve hayvanlarla doğrudan ilişki kurulabilmesi, biyofilik tasarım açısından önemli verilerdir. Bu bağlamda Anadolu'nun hemen her noktasında yer alan geleneksel yerleşim dokularında biyofilik tasarımın temel özelliklerinden en az birine rastlanabildiğini belirtmek mümkündür.

Şekil 1. Safranbolu yerleşiminin genel görünümü (URL 3)

Şekil 2. Konya/Sille geleneksel yerleşiminde su ögesi (2017)

Şekil 3. Harran evlerinin genel görünümü (a) ve doğal etmenlerle ilişkisinin şematik gösterimi (b) (URL 4, URL 5)

2. Darende-Balaban'da Biyofilik Tasarım İzleri

Malatya'ya bağlı 13 ilçeden biri olan Darende, yerleşimin batı çeperinde konumlanmakta ve bu özelliğiyle Malatya'nın batıya açılan kapısı olarak bilinmektedir (Olğun, 2021). Kent merkezine yaklaşık olarak 120 km mesafede bulunan Darende'de toplam 67 mahalle yer almaktadır (URL 6). Bunların pek çoğunda geleneksel niteliklere sahip olan kerpiç yapılara rastlanmaktadır. Bazı mahallelerin ise neredeyse tamamı geleneksel yapılardan oluşmaktadır. Bu durum, Darende'yi koruma anlamında dikkate değer bir yerleşim hâline getirmektedir.

Köklü geçmişi ve zengin coğrafyasıyla öne çıkan Darende, birçok geleneksel yerleşim dokusuna ev sahipliği yapmaktadır. Malatya yöresinin sosyal ve kültürel niteliklerini yansıtmalarının yanı sıra doku ve yapı ölçeğinde de pek çok özgün nitelikleriyle öne çıkan bu yerleşimlerin başında Balaban'ın geldiğini belirtmek mümkündür. Darende ilçe merkezine yaklaşık 15 km mesafede bulunan ve Kayseri-Malatya yolu üzerinde yer alan Balaban'ın, çeşitli kaynaklara göre 14. yüzyılda kurulduğu bilinmektedir (Sözen, 2017: 17; Akyıldız ve Olğun, 2020: 40) (Şekil 4). Ancak yerleşimin tarihi hakkında daha detaylı bir bilgiye ulaşılamamaktadır.

Şekil 4. Malatya ve Darende'nin haritadaki konumları ile Balaban'ın uydu görüntüsü (URL 7, URL 8)

Yerleşim alanları, sahip oldukları silüetin okunaklılığı veya görünürlüğüyle; onu diğer yerleşim alanlarından ayıran ve sıradanlıktan kurtaran imgesi ve kendine özgü kimliğine uygun yapılarıyla, varlığını ortaya koymaktadır (Lynch,

2014: 2-7). Bu açıdan Balaban'da yer alan geleneksel yerleşim dokusunun da özgün nitelikleriyle; çoğunlukla dar sokakları ve bunların etrafında sıralanan bir veya iki katlı kerpiç evleriyle, zengin ve çok yönlü geleneksel yerleşim alanlarıyla da öne çıktığı ifade edilebilir (Akyıldız ve Olgun, 2020: 41). Balaban geleneksel yerleşim dokusunun genel özelliklerine bakıldığında;

- Sıcak iklimin olumsuz etkilerini en aza indirmeyi sağlamak adına tasarlanan dar sokaklar ve bunların üzerinde gölge sağlayan geçişlerin olduğu (Şekil 5),
- Sokakların üzerinde yeşillik/ağaçlandırmanın sıklıkla görüldüğü (Şekil 6),
- Sokakların bitkisel ve hayvansal üretime katkı sağlayacak şekilde aktif olarak kullanılmasına imkan sağladığı görülmekte ve bu nitelikler, yerleşim alanını özgün kılmaktadır (Şekil 7).

(a) (b)
Şekil 5. Balaban'da dar bir sokak (a) ve gölgelik alan sağlayan bir geçiş (b) (2017).

Şekil 6. Balaban sokaklarında yeşillik/bitkilendirme örnekleri (2017)

(a)

(b)

Şekil 7. Kayısı kurutma işlemi yapılan bir sokak (a) ve bir konut yapısının zemin katında hayvanların barındığı oda (b) (2017)

Balaban yerleşimini özgün hâle getiren niteliklerin yalnızca doku ölçeğinde değil, yapı ölçeğinde de dikkat çektiği belirtilebilir. Bu niteliklerin başında;

- Kerpiç malzemenin yapı malzemesi olarak seçilmesi ve yöreye özgü yapım teknikleriyle imalatının usta-çırak ilişkisiyle birlikte ortaya konarak gelecek nesillere aktarılması (Şekil 8),
- Ana malzemesi kerpiç olan yapılarda, çoğunlukla yerleşime yakın olan alanlardan getirilen ahşap ve taş gibi malzemelerin kullanımının da görülmesi (Şekil 9),
- Gerek strüktürel açıdan, gerekse iklim koşulları nedeniyle pencere boşluklarının küçük boyutlarda ebatlandırılması,
- Yapı malzemesiyle uyumlu olarak toprak esaslı sıva kullanımının yaygın olması,
- Çatıların genellikle düz ve toprak malzemeli olması; böylece kayısı kurutma işlemi için de kullanılmaya elverişli olması,
- Bazı yapılarda sokakla bağlantılı bir su ögesi olarak çeşmenin de bulunması (Şekil 10),
- Yapıların iç mekânlarında, kapı ve pencere doğramalarının imalatı için doğal bir malzeme olan ahşabın tercih edilmesi ve yöreye özgü kullanım teknikleriyle tasarımlarının hayat bulması gibi öne çıkan özellikler gelmektedir.

Şekil 8. Balaban'da bulunan kerpiç malzemeli yapı örnekleri (2017)

Şekil 9. Balaban’da bir konut yapısının iç mekânında ahşap malzeme kullanımı (2017)

Şekil 10. Balaban’da çeşmeli bir yapı (2017)

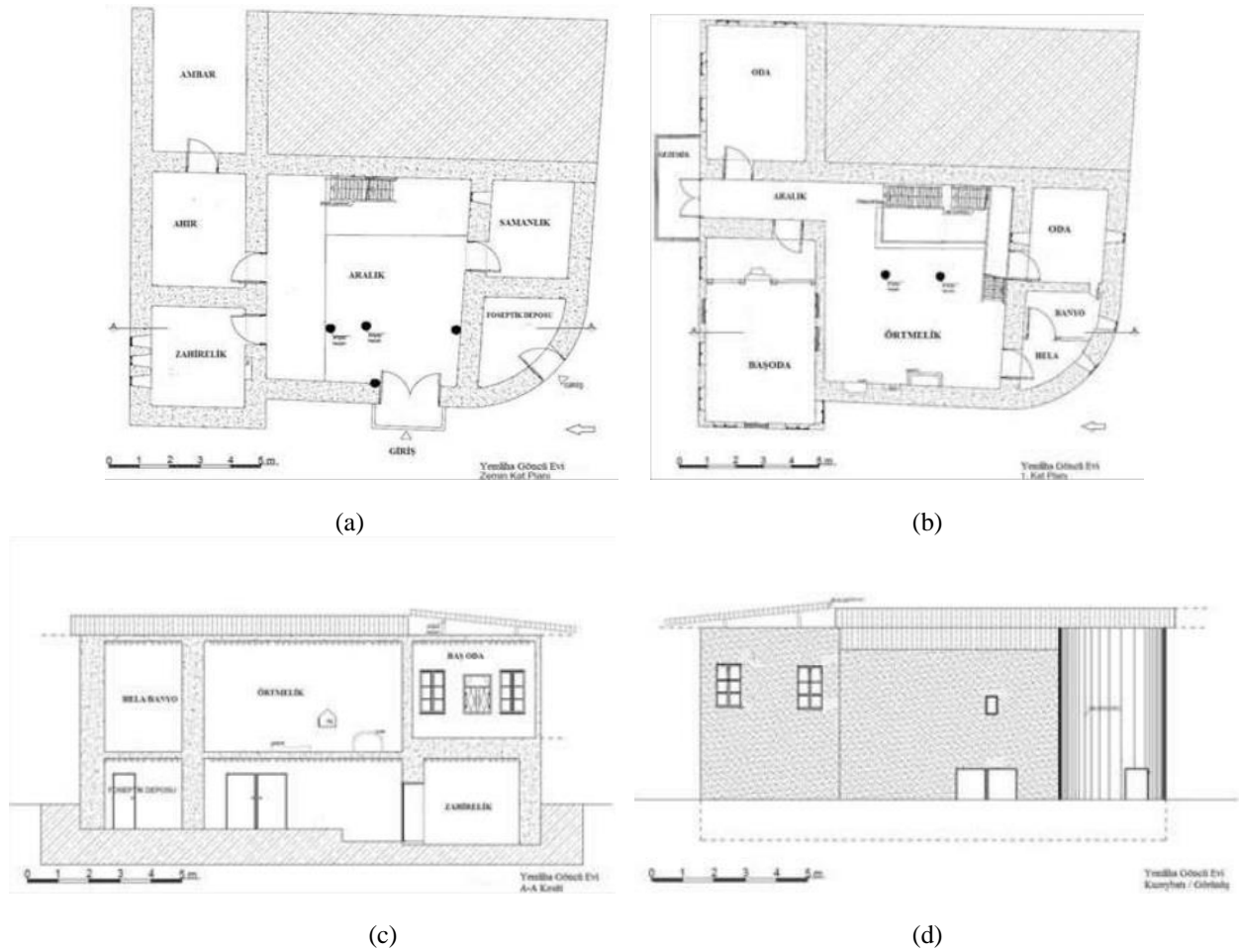
Balaban’da yoğun olarak görülen kerpiç ve ahşap malzeme kullanımı, yöredeki toprak ve ağaç yapısının bina inşa etmek için uygun niteliklere sahip olmasıyla ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte yerleşimin çok büyük bir kısmı kerpiç malzemeli yapılardan oluşsa da az sayıda yeni inşa edilen ve betonarme sistemin kullanıldığı yapıların varlığından da söz etmek mümkündür (Şekil 11). Bu yapılar, bakımsız olan ve terk edilen kerpiç yapıların yerine inşa edilebildiği gibi; herhangi bir yapının bulunmadığı, boş alanlarda da konumlanabilmektedir. Hâlen kullanılmakta olan kerpiç yapılarda ise genel olarak modern malzemelerle yapılan ekler/müdahaleler görülmemektedir.

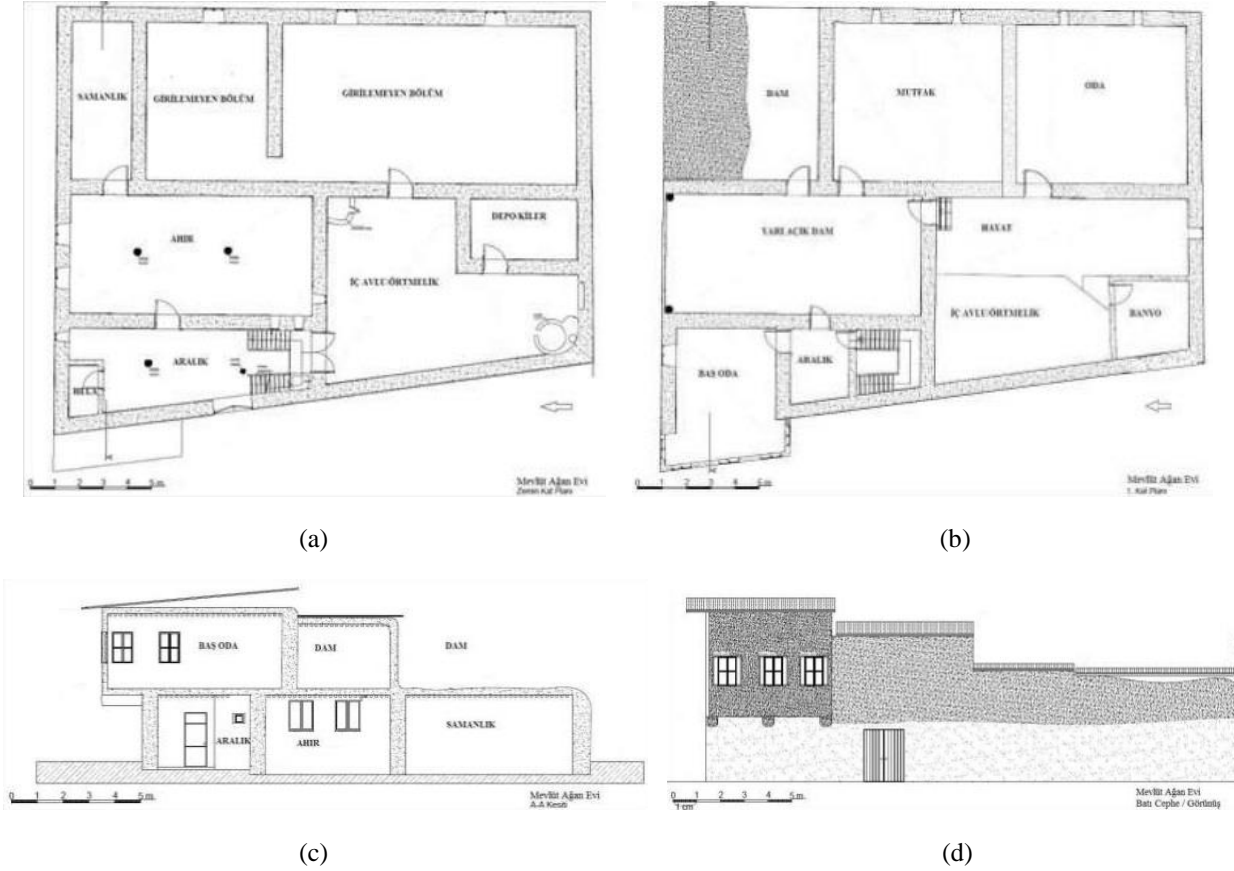
Şekil 11. Balaban’ın genel görünümü içinde dikkati çeken betonarme yapılar (2017)

Balaban’ı şekillendiren geleneksel yapıların başında konutlar gelmektedir. Çok sayıda konut işlevli yapıdan oluşan yerleşimde, bu yapıların mekân düzeninin ve planlanma biçimlerinin de özgün değerleriyle öne çıktığı ifade edilebilir. Bu anlamda alandaki konut yapılarının plan şemaları incelendiğinde;

- Yapılara girişin öncelikle ‘*aralık*’ adı verilen mekânla sağlandığı,
- Hayvancılık yapılan hanelerde, aralıktan geçildikten sonra ahıra ya da yaşama alanlarına ulaşılabilmesi,
- Aralık mekânından, ‘*zahirelik*’ adı verilen ve kış aylarında tüketmek üzere hazırlanan yiyeceklerin depolandığı birime ulaşılabilmesi,
- Odalara, birbirilerinin içinden geçilerek ulaşılabilmesi,
- ‘*Helâ*’ olarak adlandırılan tuvalet birimlerinin genellikle yapının dışında ya da odalara en uzak noktalarda bulunması,
- Bazı odalarda hem yemek pişirmek; hem de ısınmak için kullanılan ocakların ve depolama amaçlı/dolap olarak kullanılan duvar nişlerinin yer alması gibi yörenin sosyo-kültürel özelliklerini ve yapısal karakteristiğini yansıtan özellikler dikkat çekmektedir (Şekil 12, Şekil 13).

Şekil 12. Balaban Yemliha Gönçü Evi zemin kat planı (a), 1. kat planı (b), A-A kesiti (c) ve kuzeybatı cephesi (d) (Aytaç ve Bahçeci, 2018: 94-96)

Şekil 13. Balaban Mevlit Ağan Evi zemin kat planı (a), 1. kat planı (b), A-A kesiti (c) ve kuzeybatı cephesi (d) (Aytaç ve Bahçeci, 2018: 96-97)

Balaban geleneksel yerleşim dokusunun ve bu dokuyu oluşturan yapıların genel nitelikleri incelendiğinde, tespit edilen pek çok özelliğin biyofilik tasarım yaklaşımıyla uyumlu olduğu belirtilebilir. Bu kapsamda yerleşimdeki biyofilik tasarım izleri;

- İklîmîden kaynaklanan nedenlerle yerleşim alanındaki sokak dokularının dar olarak planlandığı ve sokakları süsleyen yapıların birbirini rahatsız etmeyen gölgeleme özelliği ile konumlanması (Şekil 6),
- Yapıların dış yüzeylerini güneş ve dış şartlardan korunmak için seçilen toprak esaslı malzeme olan kerpicin uygulanması; hem imalatı elverişli ve kolay kılıp onarım maliyetlerini düşürdüğü; hem de doğayla olan uyumu nedeniyle sokak silüetlerine de destek olması (Şekil 6 ve Şekil 8),
- Yapıların üst katlarında mekân kullanım alanını arttırmaya imkân sağlayan ve sokağa hâkim olarak güneşten istifadeyi arttıran yapı çıkmaları/cumbalarının, kerpiçle birlikte ahşap malzeme (cumba konturları, payandalar ve üst örtüyü taşıyan kirişler) ile desteklenerek imalat organizasyonunun sağlanması (Şekil 8),
- İç mekân tasarımında ahşabın kapı, pencere doğrama detayları/parapetlerindeki kullanımı yanında yapının kat döşemelerinde, üst örtünün altlarındaki taşıyıcı kirişlerinde, ahşabın temiz detaylarla kullanılıyor olması ve herhangi bir kaplama malzemesiyle örtülmeye ihtiyaç duyulmayan kullanım tercihinin ahşabı doğallığıyla birlikte yaşamın bir parçası haline getirmesi (Şekil 9),
- Bazı yapıların sokakla direkt ilişkili olan cephesinin bir bölümünde yaşamı destekleyen su ögesinin yer almasının sokak silüetini estetik açıdan desteklerken; sokağın sosyal yaşam içinde komşuluk ilişkilerini sıcaklaştırarak dayanışma/kaynaşmaya da katkı sunduğunun görülmesi (Şekil 10),

- Konut planlarında aralık mekânının hem sokakla yapı arasında bir geçiş alanı sağlaması; hem de dış mekândaki havanın iç mekânı doğrudan etkilemesinin engellenmesi (Şekil 11 ve Şekil 12),
- Aralıktan ahıra geçişin sağlanması sayesinde yaşama alanında hayvanlarla direkt ilişki kurabilmenin mümkün olması,
- Odalarda bulunan ocaklar sayesinde, yapay ısıtma elemanlarına gerek olmadan doğal düzenlemelerle hem yiyecek pişirilebilmesi hem de oda ısısının artırılabilmesiyle okunabilir.

Biyofilik tasarımın temel özellikleri ile Balaban'da görülmesi mümkün olan biyofilik tasarım izleri bir arada ele alındığında;

- Güneşin yararlı ve zararlı etkenleri göz önünde bulundurularak malzeme seçimi yapılması ve tasarımın buna göre oluşturulması, aynı zamanda sokak düzeninin de ısı ve hava akımı ile ilintili olarak ortaya çıkması, odalarda ocak bulunması gibi nitelikler, *ısı ve hava akımı değişkenliği 'thermal and airflow variability'* ile ilişkilendirilebildiği,
- Bazı yapıların sokakla doğrudan ilişkili olan cephelerinde yer alan çeşmelerle elde edilen *suyun varlığı 'presence of water'* özelliği arasında ilişki kurulabildiği,
- Sokakların ve konutların hayvancılığa uygun olarak düzenlenmesi ile zahirelik gibi kışlık gıda depolama mekânlarının bulunması, *doğal sistemlerle bağlantı 'connection with natural systems'* özelliği bağlamında değerlendirilebildiği,
- Balaban'da kerpiç malzeme kullanımının yaygın olduğu bununla birlikte ahşabın da tercih edilen bir malzeme oluşu *doğa ile malzeme bağlantısı 'material connection with nature'* özelliği bakımından biyofilik tasarım açısından önemli bir veri olarak kabul edilebildiği,
- Hem sokak düzeninin hem de konut plan şemalarının genel bir karmaşa ile birlikte; kullanıcının ihtiyaçlarına ve coğrafi verilere göre ortaya çıkan bir düzene sahip olması, *karmaşa ve düzen 'complexity and order'* özelliği ile ilişkilendirilebildiği,
- Konutlarda bulunan cumbalarda yer alan pencerelerle sokağın her açıdan görülebilmesinin, *gözetleme 'prospect'* özelliğiyle ilişkili olduğu ifade edilebilmektedir.

Anadolu'da bulunan pek çok geleneksel yerleşimde olduğu gibi Balaban'da da biyofilik tasarımın izlerini hem genel nitelikler üzerinden; hem de detaylar irdelenerek okumak mümkündür. Bu bağlamda Balaban'ın yalnızca, çeşitli yasal çalışmalarla da ifade edilen özgün değerlerinden dolayı değil; bu değerlerin, günümüzde giderek daha fazla önem kazanan biyofilik tasarım anlayışına da ilham kaynağı olması nedeniyle korunmasının gerektiği belirtilebilmektedir.

SONUÇ:

İnsanın yaşamını sağlıklı bir şekilde geçirmesinde önemli bir faktör olan doğayla iç içe yaşam, ne yazık ki kentlerin her bölgesinde sağlanamayan bir konfor düzeyidir. Nüfusun kırsal alandan kent merkezlerine doğru kayması, insanın doğayla olan ilişkisini kesintiye uğratmıştır. Gerek bitkisel öğeler, gerekse hayvanlar ve diğer doğal unsurlar, çoğunlukla yaşama alanlarının dışında kalmıştır. Bu durum, yaşama mekânı tasarımında söz konusu öğeleri içeri alma çabasını gündeme getirmiştir. Bu anlamda tasarlanan hemen her mekânda, etrafındaki doğal dünyayla kurgusal bağlantı ve kullanım değeriyle kurduğu ilişkinin günümüz modern insanının aradığı nitelikler olarak öne çıkması, mimari alanda yeni arayışları başlatmıştır.

Modern mimari, insanın sakin ve huzur duyduğu ortamlara erişmesi için pek çok tasarım ekolü üzerinde çalışmış ve gelmiştir. Bunlardan biri olarak önemli bir değere sahip olan biyofilik tasarım, günümüz mimarisinde ekolojik mimarlık ve sürdürülebilir mimarlık gibi pek çok bilinen konuya da önemli katkılar sağlamaktadır. Doğa ve insan ilişkisini önceleyen tasarım kriterleri ile gelecek kuşaklara da önemli destek sağlayacak olan biyofilik tasarım, taşıdığı nitelikler ve doğa misyonuyla daha da görünür olmuştur.

Son yıllarda yapılan pek çok çalışma doğanın, insan üzerindeki sakinleştirici, yapıcı ve huzur verici gücünü göstermektedir. Bu anlamda kent dokuları içinde eksikliği hissedilen bu unsurların kırsal alanlar ve geleneksel yerleşim alanlarında kendiliğinden var oluşu, günümüzde bu bölgelerin cazibesini arttırmaktadır. Yerleşim dokularının sahip olduğu yaşam alanında bitki, hayvan, su ögesi gibi pek çok doğal öğeyle yaşamın destelenmesi, geleneksel yerleşim alanlarını ön plana çıkarmaktadır. Biyofilik tasarım için önemli nitelikler taşıyan geleneksel yerleşim alanlarına örnek olması anlamında seçilen Balaban'ın göze çarpan doku ve yapı ölçeğindeki nitelikleri de biyofilik tasarım anlayışına ilham vermesi bağlamında incelemeye değerdir. Bu nitelikler;

- Geleneksel yerleşim alanlarının topografya, iklim ve doğaya olan uyumla birlikte var olduğunu,
- Çevre ve mekân kullanımının yaşama biçimi ve kültürel etmenlerle bağlantılı olduğunu,
- Konut mekânlarının düzenlenmesinde hem toplumsal yaşamın; hem de benlik algısı gibi bireysel etkenlerin göz önünde bulundurulmasını (Batur ve Öymen Gür, 2005:165; Muşkara, 2017:439),
- Bölgede hayvan ve bitkilerle olan yakın temasın doğayı destekler nitelikte olduğunu,
- Yerleşim alanlarındaki sokakların yeşil bitki/ağaç ve su öğeleriyle desteklendiğini,
- Bölgede yer alan yapıların imalatı için seçilen toprak, taş ve ahşap gibi doğanın parçası olan malzemelerin kullanımının elverişli nitelikleriyle ön plana çıktığını,
- Yapıların iç mekânlarındaki tasarım detayları ve tercihleriyle de doğal olanı yaşatma kaygısı taşıdığını,
- Yöreyle ait özel üretim teknikleriyle yapılan kayısı kurutma işlemlerine elverişli sokakların ve yapı alanlarının varlığını,
- Bitki ve hayvanla yakın temas elverişli olan yerleşimin; çocuklar için sağlanan yaşam alanı alternatiflerinin/fırsatlarının, kentsel alanla karşılaştırılmayacak çeşitlilikte olup, sürdürülebilir yaşam için önemli potansiyeller taşıdığını düşündürmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Yukarıda ifade edilen niteliklerle birlikte, doku ölçeğinde iklimle ve diğer coğrafi koşullarla; aynı zamanda bitki ve hayvanlarla uyumlu bir düzenin görülmesi, biyofilik tasarımla ilgili literatüre göre dikkat çeken bir nokta olarak değerlendirilebilir. Yapı ölçeğinde ise başta malzemeye dair veriler olmak üzere bireye özgü ihtiyaçların göz önünde bulundurulmasıyla oluşturulan mütevazı ve işlevsel mekânların görülmesi, doğa-insan ilişkisinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, doğaya temas etme isteğinin büyük oranda karşılanabiliyor olması gibi özellikler, Balaban'daki biyofilik tasarım izlerini güçlendiren etmenler olarak değerlendirilebilmektedir (Kellert ve Wilson, 1993:168).

Geleneksel bir yerleşim dokusu olan Balaban'da biyofilik tasarım anlayışının izlerini aramak üzere yapılan bu çalışma; söz konusu alanların herhangi bir müdahale gerektirmeden bu yaklaşımla büyük oranda örtüştüğünü ifade edebilmek açısından önemli olarak değerlendirilebilir. Bu durum, özellikle Anadolu'da özgün niteliklerini koruyarak günümüze ulaşabilen ancak koruma altına alınmaması nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan pek çok geleneksel yerleşimin, korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için göz önünde bulundurulabilecek bir nedeni ortaya koymaktadır. Balaban yerleşiminde de günümüzde korunmuşluk durumu açısından büyük bir tehdit bulunmasa da ilerleyen süreçte bu açıdan sorunlarla karşılaşılması adına biyofilik tasarım niteliklerinin göz önünde bulundurulması olumlu katkılar sağlayabilir. Bu bağlamda geleneksel yerleşim dokularının yalnızca doku ve yapı ölçeğindeki özgün değerleri için değil; biyofilik tasarım anlayışına olan katkılarından dolayı da korunmasının gerekli olduğu ifade edilebilir.

Balaban'da tespit edilen biyofilik tasarım özellikleri her ne kadar geleneksel yapıların büyük bir kısmında görülse de yeni inşa edilen betonarme yapılarda benzer izlerin çok daha az olduğu belirtilebilir. Bu anlamda modern yapıların, yerleşimin özgün nitelikleri ve biyofilik tasarım açısından sahip olduğu değerler konusunda bir tehdit olduğunu ifade etmek mümkündür. Özellikle doğal malzeme kullanımının olmaması, doğal sistemlerle bağlantının zayıf olması gibi nedenler, yeni yapıları bu bağlamda olumsuz birer unsur hâline getirmektedir.

Doğal malzeme ve sistem kullanımının korunmasına engel olan pek çok sorun, biyofilik tasarım açısından da olumsuzluk yaratmaktadır. Bu sorunların başında, sosyal yaşamda ve buna bağlı olarak yapı kullanıcılarının ihtiyaçlarında meydana gelen değişiklikler sıralanabilir. Bununla birlikte yeni teknolojinin malzeme ve yapı sistemlerinde de etkili olması; daha hızlı kullanım imkânı sağlayan malzemelerin ve hızlı inşa yöntemlerinin geliştirilmesi de doğal unsurların korunamamasında önemli role sahiptir. Geleneksel yapıların hem kentsel hem de kırsal alanda hızla terk edilmesi, koruma bilinci eksikliğine bağlı olarak bu yapıların eski ve kullanışsız olarak nitelendirilmesi ya da doğala uygun olmayan malzeme ve yöntemlerle onarılması da söz konusu sorunlardan bazıları olarak ifade edilebilir. Benzer durumların Anadolu'da bulunan pek çok yerleşimde de görüldüğünü belirtmek mümkündür.

Balaban, Anadolu'da bulunan ve geleneksel bir yerleşim alanının biyofilik tasarım özelliklerini yansıtan önemli bir örnektir. Bu anlamda Balaban'ın ve benzer geleneksel yerleşim alanlarının, sahip oldukları bu özelliklerle birlikte korunabilmesi için;

- Yeni yapı inşasında kullanılan malzemelerin, yörede bulunan ve yakın çevreden elde edilebilen doğal malzemeler arasından seçilmesi için yasal düzenlemeler getirilebilir.
- Yerleşim halkının, yapı inşasında doğal malzemeleri kullanması teşvik edilebilir ve bu açıdan sayısı giderek azalan geleneksel yapı ustalarının da daha fazla yetiştirilmesi sağlanabilir.
- Bakımsız kalan/terk edilen geleneksel yapıların yıkılarak yerine doğal olmayan malzemelerle ve biyofilik tasarım anlayışından uzak olan yapıların inşa edilmesi kısıtlanabilir.
- Tarım ve hayvancılık desteklenerek bitki ve hayvanlarla kurulan yakın ilişkinin azalması/kaybolması önenebilir.
- Su kaynaklarının korunması için kullanıcıları bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılarak, biyofilik tasarımın suyun varlığı 'presence of water' özelliğinin geleneksel yerleşimlerde sürdürülebilir olması sağlanabilir.
- Başta Balaban olmak üzere Anadolu'da bulunan geleneksel yerleşimlerin kendine özgü biyofilik tasarım özellikleri tespit edilebilir ve koruma yaklaşımları, her yerleşim özelinde detaylı olarak, disiplinlerarası çalışmalarla ve titizlikle geliştirilebilir.

Biyofilik tasarım izleri taşıyan; başta Balaban olmak üzere tüm geleneksel yerleşimlerde, bu özelliklerle birlikte bütüncül korumanın sağlanması için aşağıda sıralanan durumlara dikkat edilmesi de önem taşımaktadır:

- Geleneksel yerleşim alanları için uygulanan yasal düzenlemeler, yeni yerleşim alanları için geçerli olanlarla aynı olmamalıdır. Doğal unsurların öne çıktığı yerleşim alanları için, oraya özgü yasal çalışmalar yapılmalı ve uygulanmalıdır.
- Geleneksel yerleşimlerin pek çoğu biyofilik tasarım izleri taşısa da her birinin kendine özgü nitelikleri bulunmaktadır. Bu anlamda her yerleşimin biyofilik tasarım izleri kendi içinde aranmalı; bunların korunmasına dair, detaylı değerlendirmelerden uzak olan genel kararlar verilmemelidir.
- Yeni yapı inşası için hem yasal düzeyde; hem de uygulama bağlamında pek çok güncelleme yapılırken, geleneksel yapılar bu çalışmaların dışında bırakılmamalıdır. Doğal unsurların kullanımının güncellenmesi adına, modern malzeme ve yöntemlerde olduğu gibi ar-ge çalışmaları artırılmalı ve desteklenmelidir.

Balaban yerleşim dokusunun ekolojik zorunluluklara uyum sağlayan ve saygı duyan yaklaşımının korunmasının, biyofilik tasarım anlayışının temel nitelikleri bağlamında da önem arz ettiği belirtilebilir. Doğayla iç içe geçmiş olan yaşam alanlarına ev sahipliği yapan geleneksel yerleşim dokularının, çalışma içerisinde sıralanan unsurlarla biyofilik tasarıma örnek olma niteliği taşıyan yaşam alanları olduğunu ifade etmek mümkündür. Modern kent yaşamında bireylerin özlemini duyduğu doğal yaşamın bu yerleşim dokularında yaşatılıyor olması, geleneksel alanların kendine özgü tasarım kriterlerinin örnek alınmasını teşvik eden nitelikler taşımaktadır. Bölgenin doğal çevresine zarar vermeden oluşturulması için gereken fiziki çevre düzenlemelerinde ve bina tasarımlarında, baskın olmayan ve doğayı önceleyen bir anlayışla korunmasındaki referans nitelikler, geleneksel yerleşimlerdeki biyofilik mimari tasarımın öncü

değerini gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak yapılan çalışmanın, başta Balaban olmak üzere Anadolu’da ve dünyanın çeşitli noktalarında bulunan geleneksel yerleşim dokularının korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

KAYNAKÇA:

Aklanoğlu, F. (2009). Geleneksel Yerleşmelerin Sürdürülebilirliği ve Ekolojik Tasarım: Konya-Sille Örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akyıldız, N. A. ve Olgun, T. N. (2020). Geleneksel Yapılarda Yaşlı ve Engelli Erişilebilirliğinin İrdelenmesi: Malatya-Balaban Geleneksel Evleri Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Özel Sayı (1), 31-48.

Aytaç, İ. ve Bahçeci, F. (2018). Geleneksel Balaban Evlerinin Mimari ve Yapısal Özellikleri. Social Sciences, 13(2), 85-118.

Batur, A. ve Öymen Gür, Ş. (2005). Doğu Karadeniz’de Kırsal Mimari. Milli Reasürans, İstanbul.

Bayraktaroğlu, Ö. E. (2014). Mimarlıkta Ekosistem Düşüncesiyle Tasarlamak. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bektaş, Cengiz (2001). Halk Yapı Sanatı. Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Beyhan, F., Selçuk Arslan, S. ve Genç, G. (2018). Biyofilik Kavramının Tarihi Binalar Bağlamında Değerlendirilmesi: Tokat Mustafa Ağa Hamamı. The Journal of International Social Research, 11(58), 363-372.

Brown, D.K., Barton, J.L. and Gladwell, V.F. (2013). Viewing Nature Scenes Positively Affects Recovery of Autonomic Function Following Acute Mental Stress. Environmental Science & Technology, 47(11), 5562–5569.

Browning, W.D., Ryan, C.O. and Clancy, J.O. (2014). 14 Patterns of Biophilic Design. Terrapin Bright Green, LLC, New York.

Çorakçı, R. E. (2016). İç Mimarlıkta Biyofilik Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Fromm, E. O. (1964). The Heart of Man. Harper & Row Paper Back Edition Publisher, New York.

Genç, G., Selçuk, S.A. ve Beyhan, F. (2018). Biyofilik Kavramının Tarihi Binalar Bağlamında Değerlendirilmesi: Tokat Mustafa Ağa Hamamı. The Journal of International Social Research, 11(58), 363-372.

Gezer, H. (2013). Geleneksel Safranbolu Evlerinin Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 12(23), 13-31.

Heerwagen, J. ve Orians, G. (1993). Biophilia Hypothesis. Island Press, Washington DC.

Ikei, H., Komatsu, M., Song, C., Himoro, E. ve Miyazaki, Y. (2014). The physiological and psychological relaxing effects of viewing rose flowers in office workers. Journal Physiological Anthropology, 33, 1-5.

Kaya, H. ve Arslan Selçuk, S. (2018). Biyofilik Tasarım ve İyileştiren Mimarlık: Sağlık Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme. EJONS International Journal on Mathematic, Engineering and Natural Sciences, 2(3), 35-47.

Kayıhan, K.S., Güney, S.Ö. ve Ünal, F.C. (2017). Biophilia as the Main Design Question in Architectural Design Studio Teaching. *Megaron*, 13(1), 1-12.

Kellert, S.R. (1997). *Kinship to Mastery: Biophilia in human evolution and development*. Washington: Island Press.

Kellert, S.R. (2005). *Building for Life: Designing and Understanding the Human-Nature Connection*. Island Press, Washington DC.

Kellert, S.R. ve Wilson, E. (1993). *The Biophilia Hypothesis*. Island Press, Washington DC.

Koca, F. (2015). Türkiye’de Geleneksel Yerleşim Örüntülerinin Özgün Karakter ve Kültürel Mirasını Koruma Anlayışına Ontolojik Bir Yaklaşım. *Planlama*, 25(1), 32-43.

Lynch, K. (2014). *Kent İmgesi*. (İ. Başaran, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Meydanoğlu, K., Gülten, A. ve Akyıldız, N.A. (2020). Doğayla Gelen İyilik: Biyofilik Tasarım. III. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 1, 271-277.

Muşkara, Ü. (2017). Kırsal Ölçekte Geleneksel Konut Mimarisinin Korunması: Özgünlük. *SEFAD*, 37, 437-448.

Nieuwenhuis, M., Knight, C., Postmes, T. ve Haslam, S.A. (2014). The relative benefits of green versus lean office space: three field experiments. *Journal of Experimental Psychology Applied*, 20(3), 199-214.

Olgun, T. N. (2021). Malatya Yöresi Kırsal Kerpiç Mimari Mirasın Nitelikleri, Koruma Sorunları ve Öneriler. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Özdoğan, M. (1996), *Kulübeden Konuta: Mimaride İlkler*. (Y. Sey, Ed.), Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 19-30.

Ryan, C.O., Browning, W.D., Clancy, J.O., Andrews, S.L. ve Kallianpurkar, N.B. (2014). Biophilic Design Patterns: Emerging Nature-Based Parameters for Health and Well-Being in the Built Environment. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, 8(2), 62-76.

Schultz, C. N. (1979). *Genius Loci. Towards a Phenomenology of Architecture*. Rizzoli, New York.

Sözen, M. (2017). Doğu Anadolu’da İlginç Bir Yerleşme Balaban ve Anıtları. Malatya/Darende Balaban ve Aşağıulupınar, (K. K. Eyüpgiller, Ed.), Babil Basım, İstanbul.

Şenozan, M.I. (2018). İnsan - Mekan - Doğa Etkileşiminin Sürdürülebilir Bir Öğretisi Olarak Biyofilik Tasarım. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şimşek Tolacı, S. ve Hürmüzlü, B. (2020). Isparta’nın Somut Olmayan Kültürel Mirası; Isparta’da Kerpiç ve Yaşam. (M. Genç ve B. Hürmüzlü, Ed.), Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, No:110. Isparta.

Tawayha, FA., Braganca, L. ve Mateus, R. (2019). Contribution of the Vernacular Architecture to the Sustainability: A Comparative Study Between the Contemporary Areas and the Old Quarter of a Mediterranean City. *Sustainability*, 11(3), 895-896.

Ulrich, R. S. (1984). View Through a Window May Influence Recovery From Surgery. *Science*, 224 (4647), 420-421.

URL 1 14.08.2021 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf adresinden erişildi

URL 2 14.08.2021 tarihinde <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/472.pdf> adresinden erişildi

URL 3 14.08.2021 tarihinde <https://www.safranboluevleri.net/safranbolu-evlerinin-mimari-ozellikleri-nelerdir/> adresinden erişildi

URL 4 14.08.2021 tarihinde <https://www.turktoyu.com/kubbeli-harran-evleri> adresinden erişildi

URL 5 14.08.2021 tarihinde <https://avciarchitects.com/tr/mimarligin-gelecegi-organik-mimarlik/harran-evleri-mimdap/> adresinden erişildi

URL 6 14.08.2021 tarihinde <https://malatya.ktb.gov.tr/TR-58273/darende.html> adresinden erişildi

URL 7 14.08.2021 tarihinde <https://earth.google.com/web/> adresinden erişildi

URL 8 14.08.2021 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/malatya-haritasi-malatya-ilceleri-nelerdir-malatya-ilinin-nufusu-kactir-kac-ilcesi-vardir-6311205> adresinden erişildi

Wilson, E.O. (1996). In Search of Nature. Harvard University Press, Washington DC.